

DERLEME / REVIEW

Sosyoloji Afetleri Nasıl Görür? Afet Sosyolojisi Bağlamında Bir Değerlendirme

How Does Sociology See Disasters? An Evaluation in the Context of Sociology of Disaster

Şükran KOLAY ÇEPNİ¹ , Çiçek Nilsu VARLIKAR DEMİRKAZIK¹ ¹Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye

Geliş tarihi/Received: 19.03.2023

Kabul tarihi/Accepted: 12.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Şükran KOLAY ÇEPNİ, Dr. Öğr. Üyesi
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Esenboğa
Külliyesi, 06760 Çubuk/ANKARA
E-posta: sukrankolaycepni@aybu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5237-6291

Çiçek Nilsu VARLIKAR DEMİRKAZIK, Dr. Öğr. Üyesi
ORCID: 0000-0003-4576-9991

Öz

Çoğunlukla jeoloji ve çevre bilimi gibi doğa bilimlerinin konusu olan afetlerin, sosyolojik incelemelere konu olması yakın zamanda gerçekleşmiştir. Afetlerin toplumsal yapıda yarattığı kırılmaları, değişimleri, dönüşümleri ve afet öncesi, sırası ve sonrası süreçte toplumsal yapılanmanın etkilerini inceleyen bir sosyal bilimler alt dalı doğmuştur. Bu makalenin temel amacı, afet sosyolojisini genel bağlamında tanıtmaktır. Öncelikle afet sosyolojisinin dünya ve Türkiye'deki tarihi özetlenmiş, ardından sosyolojinin temel kuramlarından çatışmacı kuram, işlevselci kuram ve sembolik etkileşimci kuramın afet sosyolojisinin üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Afet çalışmalarında sıklıkla kullanılan risk toplumu, dirençlilik, kırılabilirlik, algı, sivil toplum ve dayanışma gibi kavramlar ise örneklendirilerek açıklanmıştır. Afetlere yönelik koruyucu politikaların geliştirilmesi ya da afet yönetimi planlarının oluşturulması gibi uygulamalar, teorik temelleri kuvvetli olmadığında farklı sorunlar barındırabilmektedir. Bu eksikliği kapatmak için afet sosyolojisi bilim dünyasına, toplumsal yapının dinamiklerini anlama ve bu bağlamda afetlerin nedenlerini ve sonuçlarını değerlendirme fırsatı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, sosyoloji, dirençlilik, sivil toplum kuruluşları.

Abstract

Disasters, which are mostly the subject of natural sciences such as geology and environmental science, have recently become the subject of sociological studies. A sub-branch of social sciences has emerged that examines the ruptures, changes, and transformations created by disasters in the social structure and the effects of social restructuring in the pre-disaster, during the disaster and post-disaster period. The main purpose of this article is to introduce disaster sociology in its general context. Firstly, the history of disaster sociology in the world and in Turkey is summarized, then the effects of conflict theory, functionalist theory, and symbolic interactionist theory, which are among the basic theories of sociology, on disaster sociology are mentioned. Concepts such as risk society, resilience, vulnerability, perception, civil society, and solidarity, which are frequently used in disaster studies, are explained with examples. Implementations such as the development of protective policies for disasters or the creation of disaster management plans may have different problems if their theoretical foundations are not strong. To close this gap, sociology of disaster offers to the scientific world an opportunity to understand the dynamics of social structure and to evaluate the causes and consequences of disasters in this context.

Keywords: Disaster, sociology, resilience, nongovernmental organizations.

1. Giriş

19. yüzyılda ilk kez ortaya çıktığında sosyoloji, "modern" toplumu tanımlayabilmenin peşindeydi. Batı'da Endüstri Devrimi'yle üretim ilişkileri değişmiş ve kapitalizmin gelişmesi hızlanmış, Reform hareketleri siyasal ayrılmalar getirmiş, Aydınlanma Çağı'nın akli merkeze alma önceliği düşünsel ve kurumsal yapıları dönüşüme uğratmıştı. Bütün bu büyük değişim ve dönüşümleri anlamlandırma çabası yeni bir sosyal bilim dalını yaratmıştı. Yaklaşık 200 yıllık tarihinde toplumsal yapıyı çözümlmek için pek çok bakış açısı ve yöntem kullanan sosyoloji, afetleri bir uzmanlaşma alanı olarak ele almaya ise yakın dönemde başlamıştır. "Toplumsal değişim ve dönüşümün temel dinamikleri nelerdir?" ya da "Değişim ve dönüşüme karşı

dirençli olmak ya da bunlara uyarlanmak hangi toplumsal yapılara göre farklılık göstermektedir?" şeklinde sorulan sosyolojinin temel soruları, afetleri incelerken şu şekilde bir dönüşüm geçirir: "Afetlerden sonra toplumsal değişim ve dönüşüm nasıl bir seyir izler?"; "Toplumun direnç gösterdiği ve uyumlandığı noktaları bilmek afetlere hazırlıklı olma ya da afet sonrası kriz zamanlarında yapılabilecekler konularında bizlere ipucu verebilir mi?" Benzer sorulara verilmeye başlanan yanıtlarla beraber "afet sosyolojisi" dalı doğmuştur.

Fritz'in (1) belli bir zamanda ve mekânda oluşan, toplumda fiziksel ve sosyal huzursuzluk yaratan olaylar şeklinde tanımladığı afetler, oluşma nedenleri bakımından

farklılık gösterirler. Örneğin; deprem, sel, heyelan, çığ, kasırga, fırtına, kuraklık ve kıtlık gibi doğa olayları fiziksel kaynaklı afetler olarak ele alınırken; yangın, iklim krizi, terör saldırıları ve nükleer kazalar gibi olaylar insan kaynaklıdır. Hatta yarattığımız iklim krizinin etkileri o kadar büyümüştür ki büyük nüfus hareketliliklerine ve kitlelerin toplu şekilde göç etmesine yol açarak "iklim mültecisi" statüsünün oluşmasına neden olmuştur (2). Bianet'te (3) yer alan 31.03.2023 erişim tarihli bir habere göre, 2050 yılına gelindiğinde dünyadaki iklim mültecilerinin sayısının 1 milyarı geçeceği tahmin edilmektedir. Elbette burada gözden kaçırılmaması gereken nokta şudur ki afetler için her ne kadar "nedenler" üzerine ayrımlar yaparsak da etkiler ve sonuçlar konusunda insan faktörü her zaman ön plandadır. Quarantelli, afetlerin fiziksel neden ve sonuçlarının farkındadır ama doğa olaylarını afetlere dönüştürenin insan unsuru olduğunu vurgulamıştır. Bu sebeple afetlerin "doğallığından" bahsedilemez (4). Öyle ki Özüğurlu (5), sosyolojik açıdan doğal afette "doğal" olan hiçbir şeyin olmadığı argümanını, İstanbul ve Kocaeli'nin kentsel yapılanması örneği üzerinden bizlere savunmuştur. Bu iller, sadece fay hatları üzerine kurulduğu için depremle yıkılmayı beklemez; aynı zamanda yaratılan yoğun trafik, sanayi atıkları ve susuzluk nedeniyle de toplumsal olarak inşa edilmiş afet bölgeleri olma özelliği taşırlar. Ne zaman ki birinci sınıf tarım arazisine sanayi inşa edilir, dere yataklarına yerleşimler kurulur, o zaman afette insan faktörü devreye girer.

İnsanların olduğu yerde sosyal nedenler ve etkiler ortaya çıkar ve bir afet olayı sosyolojik bir anlama bürünür. Afetler, kendi gerçeklikleri içinde sosyal oluşumlar üzerinde değişim yaratabilirler (6). Hayatın olağan akışında bir kırılma olarak değerlendirebileceğimiz afetler, bu (7) akışı fiziksel, ekonomik ve sosyal anlamda değiştirirler. Böylece uzun yıllar sadece çevre ve doğa bilimlerinin araştırma alanı olarak kabul edilen afetler, yarattıkları toplumsal değişmelerle birlikte sosyolojinin ilgi alanına girerler. Artık karşımızda sadece nicel veriler, istatistikler ve pozitif bilimin sebep-sonuç açıklamaları yoktur; bütün çeşitliliğiyle ve farklı dinamikleriyle toplumsal yapılar vardır. Toplumsal yapının düzenini sağlayan pek çok unsur afet sonrası süreçte sekteye uğrar, başkalaşır, dağılır, birleşir, yeniden inşa olur. Bütün bu süreçlerde sosyal sistem bazen daha güçlenerek, bazen daha da zayıflayarak yeniden şekillenir ve her afet kendine ait bir sosyoloji ortaya çıkarmış olur (8). Örneğin kent sosyolojisinin temel odağı olan kente göç, özellikle büyük afetlerden sonra da gerçekleştiği ve toplumsal yapıyı dönüştürdüğü için başlı başına bir araştırma konusudur. Bir afet sonrası oluşan göç, kırsal yoksullukla bağlantılı şekilde ele alınabileceği gibi, kentte yarattığı çöküntü alanlar özelinde de incelenebilir (9,7). Afet çalışmaları sosyal organizasyonun temelleri, uyum kapasitesi, hayatta kalması gibi konuları ele almak için çok zengin veriler sağlamaktadır. Hatta afet, ilgili sosyologlarca, mevcut teorilere meydan okumak ve onları ilerletmek için eş benzeri olmayan bir fırsat sağlayan "doğal bir laboratuvar" şeklinde tanımlanmıştır (10). Afet kavramsallaştırmasıyla ilgili aşağıdaki şu ortak noktaları sıralayarak afet sosyolojisinin gelişimini irdelemek yerinde olacaktır:

- Afetler, meydana geldikleri toplumda ya da onun alt katmanlarında geçici süreyle de olsa normal işleyişi, bir

diğer deyişle statükoyu bozmaktadırlar.

- Afetler, meydana geldikleri toplum ya da onun alt kesimlerinde hem fiziksel hem de ekonomik alanlarda önemli problemlere yol açmaktadırlar.

- Afet öncesi kendi kendine yetebilme gücüne sahip olan toplum ya da onun alt katmanları, afet nedeniyle belirli bir süre dışarıya bağımlı hale gelebilirler.

- Afetler, farklı sosyal kesimler için çeşitli fırsatlar yaratma potansiyeline de sahiptirler (6).

1.1. Afet Sosyolojisinin Gelişimi

Toplumsal yaşamı anlamaya, bireyin toplumsal yaşamdaki yerine, diğer bireylerle etkileşimine ve toplumsal değişime odaklanan sosyolojide, afetler, yarattığı toplumsal değişim nedeniyle gündeme alınmış ve bir araştırma alanı olmuştur (11). Afetlerin, uzun süre doğa bilimleri tarafından ve daha çok fiziki bağlamda incelenmesi, bireysel ve toplumsal etkinin ikinci plana atılmasına yol açmıştır (12). Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, bugün net bir şekilde biliyoruz ki afetler, yalnızca fiziki çevreyi değil bireyi ve toplumsal yaşamı da önemli ölçüde etkilemekte ve dolayısıyla afeti sosyolojik olarak değerlendirmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada çeşitli araştırmacılar, afet tanımına zamanla sosyolojik boyutları da dahil etmişlerdir. Can (13), afetleri, aniden veya zamanla ortaya çıkan, doğanın veya insanın doğrudan veya dolaylı müdahalesiyle oluşan, fiziksel, ekonomik, psikolojik ve daha pek çok açıdan ağır hasarlara ve kayıplara neden olan ve önemli etkiler bırakan sosyal olgular olarak tanımlamıştır. Alkın (14) ise, insanın var oluşundan beri rastlanılan afetleri, doğal ve yapay olarak ikiye ayrılarak tanımlanan ve çok katmanlı pek çok probleme yol açan, tahrip edici sorunlar olarak tanımlamıştır.

Bir süredir, afetlerin öncesi ve sonrasındaki toplumsal yaşama dair sorularına yanıtlar arayan sosyologlar, afetler olmadan önce, genellikle bununla ilişkili toplumsal organizasyonlara odaklanırken, afet sonrasında ise genellikle afetin getireceği toplumsal yapısal değişimlere ve sosyal düzene odaklanmaktadırlar (15). Farklı insan grupları afet öncesinde, sırasında ve sonrasında nasıl davranıyor? Söz konusu davranışı veya sonucu hangi kişisel, çevresel ve yapısal faktörler etkiliyor? Davranış veya sonuç kültürler ve bağlamlar arasında geçerli mi? İnsan davranışı nasıl ve neden değişir? gibi sorular, afet sosyologlarının önemsendiği soruların bazılarındandır (16).

Modernlik öncesi dönemde Tanrı'nın insanları cezalandırması olarak anlamlandırılan afetler, modernite ve sekülerleşmeyle beraber doğanın bir getirisi olarak görülmüş ve önlenilebileceği veya etkilerinin azaltılabileceği düşünülmeye başlanmıştır (14). Afet konusunda dünya genelinde sosyolojik ilk çalışmaların 1900'lü yılların başında yapıldığı kabul edilse de sosyal bilimciler 1940'ların sonu ve 1950'lerin başına kadar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki afetleri sistematik olarak incelemeye başlamıştır (16). Sosyolojik afet araştırmaları, soğuk savaş döneminde ABD ordusunun Amerikan sivil nüfusunun aşırı baskı koşulları altında nasıl tepki vereceğini incelemek üzere çeşitli araştırma ekiplerini finanse etmesiyle başlamıştır (17). Daha sonra ise afetler risk ve tehlike açısından ele alınmış ve son

gelinesinde, afetlerin öncesi, sırası ve sonrasını ele alan afet ve acil durum yönetimine odaklanan bir noktaya ulaşmıştır (14). 11 Eylül 2001 saldırısı, 2004 Hint Okyanusu depremi ve tsunamisi, 2005 Katrina kasırgası, 2010 Haiti depremi ve küresel Covid-19 salgını gibi afetler, afet sosyolojisi çalışmalarında önemli yer tutmuştur. 21. yüzyılda meydana gelen ve büyük kayıplara yol açan çevreyle ilişkili olaylar, 1940'larda gelişmeye başlayan afet sosyolojisi ve 1970'lerde gelişmeye başlayan çevre sosyolojisi alanlarının, sosyolojide son derece kritik önemdeki alanlar olduğunu göstermiştir (16).

1.2. Türkiye'de Afet Sosyolojisinin Gelişimi

Türkiye'de ise, afetlerin sosyolojik olarak ele alınışının tarihi görece oldukça yenidir. Deprem kuşağında yer alan Anadolu'da, tarih boyunca çeşitli ölçeklerde çok sayıda deprem meydana gelmiştir. Bu depremler, özellikle 20. ve 21. yüzyıllarda Türkiye'de çok sayıda can ve mal kaybına yol açmış ve demografik, ekonomik, siyasi ve toplumsal alanda büyük dönüşümler yaratmıştır (14). Erzincan (1939), Marmara (1999) ve Kahramanmaraş (2023) depremleri, bu depremler arasında en ciddi hasarları yaratanlardandır.

Depremlerin Türkiye tarihinde afet bağlamında oldukça ön planda olması, Türkiye'deki afet sosyolojisi alanının da çoğunlukla bu konuda gelişmesine sebep olmuştur. Özellikle, 1999 yılında yaşanan büyük Marmara depremi ile deprem gerçeği kritik bir problem olarak bir kez daha göze çarpmıştır (18). 20 bine yakın insanın yaşamını yitirmesine, yüz binlercesinin de evsiz kalmasına ve göç etmesine neden olan 1999 Marmara depremi, Türkiye'nin afet yönetimi, afetlerle ilgili farkındalık çalışmaları ve bilimsel çalışmalar yürütmesi açısından bir başlangıç noktası niteliğinde olmuştur (19). Marmara depreminin yarattığı can kayıpları ve fiziki yıkım sonucunda, Türkiye'de afet ve toplum ilişkisi, sosyolojik araştırmalarda konu edilmeye başlanmıştır (12). Yapılan bir araştırma, Türkiye'de depremin sosyal boyutuna ilişkin literatürde, araştırmaların %39'unun Marmara depremini takip eden ilk beş yılda yapıldığını, araştırmaların %60'ının Marmara Bölgesi, %34'ünün ise bir diğer önemli deprem bölgesi olan Van üzerine odaklandığını ortaya koymuştur (20).

Türkiye'de afet sosyolojisi alanında, bugüne kadar olan süreçte genellikle; afet toplum ilişkisi, deprem sonrasında yaşanan toplumsal travma ve toplumsal değişim, devlet ve sivil toplumun afete müdahale kapasiteleri üzerine eleştiriler, afet sonrası dayanışma ve iş birliği, afet türlerinin sosyolojik çözümlenmesi, afetlerin ekonomik ve psiko-sosyal etkileri, afetin dezavantajlı gruplar üzerindeki etkisi, afet sonrası iç göç ve afete dair sosyal politikalar ve afetzedede olma deneyimi gibi konular ele alınmıştır (13,12,21). Örneğin, Düzce'de gerçekleştirilen "Depremden Beş Yıl Sonra Düzce" araştırması, deprem deneyimi ve beraberindeki değişen toplumsal yaşamı çarpıcı bulgularla ortaya koymuştur (21). 2019'da başlayan küresel Covid-19 salgınıyla birlikte, Türkiye'deki afet sosyolojisi literatüründe salgın hastalıklar hakkındaki çalışmalar da artmaya başlamıştır.

1.3. Afetlere Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Afetlerin nedenlerini, etkilerini, sonuçlarını ve önlenmesi

için yapılması gerekenleri incelerken nasıl ki psikoloji, antropoloji, coğrafya, ekonomi, tarih, siyaset alanlarının her biri farklı boyutlara değindiyse, sosyolojinin klasik kuramlarından her biri de konuyu farklı bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu bağlamda çatışmacı kuram, işlevselci kuram ve sembolik etkileşimci kuramın doğa, insan ve toplum ilişkilerini değerlendirebilirler. Özetleyerek, afet sosyolojisine olan katkıları sunmak yararlı olacaktır.

1.3.1. Çatışmacı Kuram

Karl Marx'ın öncüsü olduğu çatışmacı kuramcılar, toplumu birbiriyle çatışan çıkar gruplarının oluşturduğu bir bütün olarak algılamaktadırlar. Sınıflı toplum yapısı nedeniyle gruplar arası güç farklılıkları ve eşitsizlikler vardır ve bu grupların çatışmasıyla toplumsal değişim ve dönüşüm gerçekleşmektedir. Afetler, toplumsal düzeni kendi başına bozabilen olaylardır ve büyük belirsizlikler doğururlar. Sosyal düzenin yıkıldığı, sosyal çözümlerin yaygınlaştığı afet durumlarında geniş anlamıyla "yabancılaşma" ve "güç çatışmaları" yaşanır (22). Böylece afet sonrası dönemin toplumun yeniden inşası aşamasında gruplar arası dinamikleri bilmek ve mevcut çatışmaları bu bağlamda ilişkilendirmek önem kazanır. Toplumsal eşitsizliklerden kaynaklı çatışmaların her zaman bir kaos değil, dayanışma da yarattığını ve bu sayede değişimi gerçekleştirdiğini de unutmamak gerekmektedir. Afet süreçleri farklı toplumsal kesimlerin bir araya gelmesine, örgütlenmesine ve toplumsal dayanışma sergilemesine kaynaklık etmektedirler (23).

Çatışmacı kuramın eşitsiz toplum yapısı analizi, günümüz sosyoekonomik sistemi olan kapitalizmi en iyi açıklayan yöntemdir. Kapitalizmin işleyişini bilmek ise afetlerin yarattığı sonuçları anlamamızı sağlamaktadır. Çünkü bu sonuçlar, sosyoekonomik koşulların içinden yükselmektedir. Örneğin kapitalizmin kentsel mekânı kendi mantığına göre nasıl düzenlediğini bilmek, afetlerle kentsel politikalar arasındaki bağı keşfetmemizi sağlamaktadır (5). Ya da küreselleşmenin dünyanın zengin Kuzey-fakir Güney kutuplaşmasını derinleştirilmesi nedeniyle, buradaki toplumların afetlerden etkilenme biçimlerinin nasıl farklılaştığını anlayabiliriz. Güneydeki ekonomik sermaye düşüklüğü ve buna bağlı gelişen sosyal ve kültürel sermayenin çevre sorunlarıyla baş etmedeki yetersizliği, bölgedeki istikrarsız politikalar buradaki toplumların incinebilirliğini arttırmaktadır (6). Bu bakış açısıyla afetlerin herkesin başına gelmediğini, geldiğinde bile herkesi aynı oranda etkilemediğini, toplumdaki güç ve iktidar ilişkilerinin afeti karşılama ve ondan çıkma sürecini de belirlediğini söylemek mümkündür (5).

Felaket kapitalizmi tanımlaması ise mevcut sistemin "krizi fırsata çevirme" yeteneği üzerinden bir analiz yapmakta ve afet gibi kriz anlarının piyasa koşullarına göre toplumsal yenilenmenin bir aracı olarak görüldüğünü iddia etmektedir. 2010 Haiti depremi sonrası Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğünde Haiti'nin neo-liberal politikalar eşliğinde yeniden yapılanması, ABD ve Kanada'yı etkileyen 2012 Sandy kasırgası sonrası devlet ve özel sektörün borçlandırma yöntemiyle konut ve yerleşim alanlarını yeniden düzenlemesi, 1999 Marmara depremi sonrası kentsel rant alanlarının artması ve piyasa toplumunun

etkin işlemlerini sağlayacak düzenlemelerin gerçekleşmesi "felaket kapitalizmine" örnek olarak verilebilir (24).

1.3.2. İşlevselci Kuram

E. Durkheim ve M. Weber'in öncüsü olduğu işlevselci kuramcılar ise toplumu, farklı işlevleri yerine getirirken beraber çalışan birbirine bağımlı birimler bütünü olarak görürler. Bu bakış açısı istikrarlı toplumsal yapıları inceleyerek; toplumdaki bireylerin, grupların ve kurumların birbirleriyle etkileşim, iş birliği ve dayanışma içinde olduğunu söyler. Durkheim, geleneksel toplumların basit iş bölümüne dayalı mekanik dayanışmayla, sanayi toplumlarının karmaşık bir iş bölümüne dayalı organik dayanışmayla oluştuğunu söylemiştir. Böylece günümüz toplumlarında iş bölümünün ilerlemesiyle her birey topluma daha da bağımlı hale gelmiştir. Bu durum da toplumsal stabiliteyi açıklamaktadır (23). Fakat bildiğimiz üzere afetler, bahsedilen bu stabiliteyi bozan olaylardır. İşlevselci bakış, bu noktada mevcut düzensizliğin ortadan kalkması için yapılması gerekenin, dengesi bozulan yapının onarılması olduğunu söyler; eğer ki mevcut yapının içinde düzensizlik çözülemezse yapı yeni ve farklı düzeyde bir denge oluşturarak sorunu çözmektedir (22). Mevcut düzenin korunumuyla ilgilenen bu bakış açısı, afetin istisnai özelliğini, düzeni anlama bir yolu olarak görmektedir. Düzensiz bir sapma olan afeti incelemek, bize toplumların yapısının ve işleyişinin, "normalinin" ne olduğunu kesin olarak belirlemede yardımcı olmaktadır (10).

İşlevselci yaklaşım, günümüz afet çalışmalarının odaklandığı bazı yerleri daha iyi anlamlandırabilmemizi sağlamaktadır. Örneğin; zenginlik, nüfus, yaş, cinsiyet, etnik köken ve din gibi boyutların afetlerden etkilenme ve iyileşme süreçlerindeki yerinin incelenmesi, Weber'in sınıf, statü ve güç eşitsizliklerini ele aldığı politik sosyolojisi sayesinde kolaylaşmıştır. Aynı zamanda Weber'in bürokrasinin işleyişi, değerler ve algıların oluşumuyla ilgili açıklamaları afetlerden sonra sistemin işleyişini, afetlere atfedilen kültürel algıların nasıl toplumdaki değerlerle şekillendiğini anlamamızda bize yardımcı olmuştur (10).

1.3.3. Sembolik Etkileşimci Kuram

Amerikalı düşünür G. H. Mead'in çalışmalarına dayanan sembolik etkileşimcilik, sosyolojide önemli etkiye sahip olan, temel bir kuramsal bakış açısıdır. Bu kuram özünde, insanların çok geniş bir sembolik evrende yaşadıklarını ve birbirleriyle etkileşimlerinde paylaştıkları sembollerin ve anlamların önemli olduğunu vurgulamaktadır (25). Dil, anlam ve sembollerin değiş tokuş edilmesine dikkat çeken bu yaklaşımda, diğer temel sosyoloji kuramlarından farklı olarak, geniş toplumsal örgütlenmelerden ziyade, tek tek bir arada bulunan bireyler arası karşılaşmaların, etkileşimlerin detayları önem taşımaktadır (25). Toplumdaki tarihsel olarak oluşturulmuş kültürel anlamlar ve bireylerin sürekli etkileşimleri sonucu ortaya çıkan öznel anlamlandırmaları ve etkileşimleri, bakış açıları, davranışlarını ve yaşamlarını şekillendirmesi adına önemlidir.

Afet sosyolojisi, afetlerin salt fiziki zararlar üreten doğal reaksiyonlar olmadığını ve bireysel ve toplumsal unsurlar taşıdığını anlamamız bakımından bizim için bir farkındalık oluşmasına fırsat yaratmıştır. Sembolik etkileşimci sosyolojik

bakış açısı ile bu farkındalığa ek olarak, afetlerin esasında ne olduğu kadar bireylerin onu sosyal yaşam içerisinde ve kendi bireysel dünyalarında nasıl anlamlandırdığı ve afetlerin ne tür insan etkileşimlerine zemin hazırladığı da önem kazanmaktadır. Bireylerin belirli semboller aracılığıyla deneyimledikleri çevrelerinde, afet kaynaklı toplumsal değişimin gidişatını nasıl algıladıklarının ve anlamlandırdıklarının onların kendi gözlemlerinden okunabilir hale gelmesi, toplumda yaşanan değişimin sosyolojik analizi bağlamında önemli görülmektedir.

Son olarak, temel kuramların afet sosyolojisine katkılarının yanı sıra, bu bilim dalının ortaya çıkmasındaki en büyük sebeplerden olan dünyadaki paradigma değişikliğinden de bahsetmek gerekiyor. Özellikle 1970'lerde dünyadaki ekolojik direnişlerin artmasıyla ve doğanın kendini yenileyemeyecek seviyede bozulmaya başladığının toplumsal kabulüyle toplumun doğa ile ilişkisinin incelenmesindeki ana dinamikler değişikliğe uğramıştır.

Modern bilimin ve teknolojinin 19. yüzyıldaki gelişimiyle birlikte doğanın, üzerinde hakimiyet kurulabilir, kontrol altına alınabilir bir şey; insan için bir araç olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Bu görüş, her ne kadar yıkıcı bir deprem, sel, kasırga gibi afetlerle yanlıysa da toplumsal hafıza hemen yaşananları unutmuş ve hakimiyet kurma çabasına geri dönmüştür. Doğanın bir parçası olan insanın doğadan farklılaşması hem kendine yabancılaşmasına hem de doğa üzerinde her zaman yıkıcı bir etkide bulunarak çevrenin tahribatının hızlanmasına neden olmuştur (26). Modern bilimin yıkıcılığı, doğal kaynak ve hammadde sıkıntısı gibi konular çevre sosyolojisinde son yarım yüzyılda incelenmeye başlamış ve ekolojik perspektif ön plana çıkmıştır. Böylece insanın ayrıcalıklı gördüğü İnsan İstisnai Paradigma'dan, insan ile doğa arasındaki ilişkiyi hiyerarşik boyuttan çıkararak ele almayı öneren Yeni Ekolojik Paradigma'ya geçilmiştir (6). Bu değişiklikler beraber, aşağıda sıraladığımız bazı kavramların yoğunlukla kullanıldığı çevre/afet çalışmaları çoğalmıştır.

1.4. Afet Sosyolojisinde Sık Tartışılan Kavramlar

1.4.1. Risk

Risk, afet sosyolojisinde tartışılan önemli kavramlardan ilkidir. Risk, bir olayın belirli koşul ve ortamlarda doğurabileceği can, mal, ekonomik ve çevresel gibi değerlerin kaybının gerçekleşme olasılığıdır (27). Bir başka tanıma göre ise risk, gelecekte yaşanacak felaketlerin ne olduğunu bilmeden şu anki zamanda bu geleceğin hesaplanmasıdır (6).

Olağan anlamının da ötesinde, günümüz modern toplumunda, risk küresel olarak hayatımızın tam merkezinde bulunmaktadır (28). Beck (29), modernleşme sonrası ortaya çıkan yeni toplum biçimini risk toplumu olarak adlandırmış ve bu yeni toplum biçiminin çeşitli belirsizlikleri ve riskleri güçlü şekilde içerdiğinden söz etmiştir. Artık içerisinde yaşadığımız küresel risk dünyasında, topluluk kavramı da bu bağlamda dönüşmüş ve risklerin küresel olarak ele alınması gerekliliği doğmuştur (29). Yakın zamanda, neredeyse tüm dünyanın aynı anda deneyimlediği küresel Covid-19 pandemisi bunun en güncel örneği olarak düşünülmektedir.

Günümüz, risklerle dolu, modern kapitalist dünyasında, doğal reaksiyonlardan kaynaklı veya insan eliyle üretilen çok sayıda büyük çaplı afet riski mevcuttur. Örneğin, sanayileşmeyle birlikte ihtiyaç duyulan enerji miktarı artmış ve nükleer santraller yapılmıştır; ancak bu durum, nükleer santrallerin patlaması riskini de beraberinde getirmiştir (30). Buna ek olarak, sanayileşme ve kapitalizmle birlikte, doğanın insan eliyle tahrip edilmesinin ve rant ve kar için insanları riske atan yapıların da arttığı bilinen bir gerçektir. Tüm bunlar, insanların ve diğer canlıların çeşitli afetlerden göreceği zarar miktarını da arttırmaktadır. Örneğin, rant amacıyla bina yapımına yeterince uygun olmayan zeminlere veya akarsu kenarlarına binalar yapılmasına müsaade etmek veya çıkar sebebiyle bu binaların eksik malzeme ile yapılışını denetlememek veya görmezden gelmek, bu binalarda yaşayan insanların depremde veya selde ölme risklerini yükseltmektedir. Aynı şekilde ormanlık alanların rant amacıyla tahribatına göz yummak da benzer sonuçlara yol açmaktadır. Afet sosyolojisi literatürü, risklerin büyümesiyle gelecek olan tüm olumsuzlukların, toplum içerisindeki eşitsizlikler nedeniyle toplumdaki dezavantajlı bazı grupları daha da fazla etkileyeceğini söylemektedir (27). Bu anlamda riskin, toplumsal yaşamda bulunduğu karşılığın durumu, toplumsal bağlamda tartışma konusu olmaktadır.

1.4.2. Kırılganlık- Dirençlilik

Afet sosyolojisi literatüründe, kırılganlık tartışması ikinci önemli kavram tartışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırılganlık, bir kişinin yaşamının, geçim kaynağının, mülkünün ve diğer varlıklarının bir olay tarafından riske atılma derecesini belirleyen faktörlerin bir kombinasyonu olarak açıklanmaktadır (28). Buna ek olarak kırılganlık, deprem gibi önemli olaylarla başa çıkma kapasitesinin yetersizliğine referans olmaktadır (31). Hem afetlere karşı önlem alabilmek hem de başımıza geldiğinde verebileceğimiz tepkinin düzeyi, kırılganlık düzeyimiz bağlamında önemlidir.

Afetlerden, herkesin eşit orada etkilenmediği bir gerçektir. Belirli toplumsal ve bireysel koşulların, kişilerin ve grupların afetten etkilenme düzeylerini etkilediği bilinmektedir. Toplumdaki bazı gruplar, afetlerden farklı tehlikeler bağlamında zarar görmeye ve kayıp yaşamaya diğerlerine kıyasla daha yatkındırlar (28). Yoksullar, yaşlılar, engelliler, kadınlar, göçmenler ve çocuklar gibi incinebilir grupların, afetlerden daha olumsuz etkilendikleri düşünülmektedir. Bu grupların kırılganlık düzeyini etkileyen faktörlerin başında; ekonomik durum, konut ve altyapı kalitesi, eğitim, sağlık vb. hizmetlerden yararlanma düzeyi gibi özellikler bulunmaktadır (31). Kadınlar için ayrı ve önemli bir parantez açmamız gerektiğinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliği de kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir çalışmada, esasında kadınların kırılganlıklarının, öz zayıflıklarına değil fiziksel, ekonomik, sosyal vb. kaynaklara erişimlerinin sınırlı oluşuna ve eşitsiz güç ilişkilerine dayandığı belirtilmiştir (32) Buna göre kadınlar, fırsata sahip olduklarında, afetlerde sınırlı şekilde yalnızca bakımla ilişkili alanlarda tutulan pasif değil; örgütlenmede aktif rol alan ve birçok alanda verimli çalışabilen aktif bir konuma geçebilmektedirler. Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi ve kadınlara imkân sunmak bu anlamda gereklidir.

Hoffman (33) ise afetlerde kırılgan olan grupları şöyle sıralamıştır: Fiziksel ve zihinsel engelli bireyler, yaşlılar, hamile kadınlar, çocuklar, mahkûmlar, ekonomik açıdan dezavantajlı azınlıklar, güvencesiz işçiler ve dil engeli olanlar. Yoksullar daha savunmasız konutlarda yaşadıkları ve konutlarını güçlendirme olanakları zayıf olduğu için, etnik ve ırksal azınlık grupları etnik farklılıkları nedeniyle kaynak dağıtımında ayrımcılığa uğrayabildikleri için, kadınlar ve kız çocukları toplumsal cinsiyet eşitsizliği dezavantajına sahip olmalarının getirdiği olumsuzluklar sebebiyle, yaşlı yetişkinler gerekli koruyucu önleyici tedbirleri almada yaşayabildikleri zorluklar nedeniyle, çocuklar ve gençler ise yaşlarının küçük olmasının getirdiği dezavantajla afetlerden daha fazla etkilenen gruplardan olmaktadır (16). Afetlerin kırılgan gruplar için yarattığı önemli riskler bulunmaktadır. Bu risklerin başında, ruh sağlığı sorunlarında artış, topluluk kaybı, gruplar arası çatışmalarda artış, kadına yönelik şiddetin artışı, çocuklar arasındaki eğitim eşitsizliklerindeki artış, azınlık gruplara yönelik tepki ve ayrımcılık ile derinleşen ekonomik eşitsizlik gibi oldukça kritik sorunlar bulunmaktadır (16). Buna ek olarak afet sonrası yaşanabilecek göç hareketliliği ve kontrolsüz yer değiştirme de kırılgan gruplar için önemli başka riskleri doğurabilmektedir. Afet sonrası bir "kurtuluş" olarak gerçekleştirilen göç farklı etmenlerle birleşince sadece kırılgan gruplar için değil, bizzat afetzedeler ve göç alan yer için de "eziyete" dönüşebilmektedir. Göç edilen bölgedeki nüfus artışı, altyapı yetersizlikleri ve plansızlık yeni afetler yaratabilmektedir (9).

Varol ve Kırıkkaya (34), son dönemde afet sosyolojisinde kırılganlığa nazaran afetlerde dirençliliğe odaklanılan bir sürece girildiğini ifade etmişlerdir. Araştırmacılara göre dirençlilik kırılganlığa karşıt gibi görünse de her zaman onun tam karşıtı olmayan ve tehlikeye maruz kalmış bir sistem veya toplumun tehlikeyi zamanında ve etkili şekilde defetme ve iyileşme kabiliyetine referans vermektedir. Risklerin bilinmesi, afetlerin kader olmadığı ve uygun önlemlerle zararın minimum düzeye indirilebileceğinin farkında olunması ve gerekli hazırlığın yapıp, eğitim aracılığıyla afet bilincinin topluma yayılması bu anlamda önemlidir. Bu noktada kırılganlığın tersine çevirebilmesi ve dirençliliğin artırılabilmesi için toplum genelinde sosyal adaletin sağlanması, yapısal eşitsizliklerin giderilmesi ve sosyal politikaların kırılgan grupları güçlendirmeye yönelik tedbirler de içerecek şekilde hazırlanması önemli bir ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.3. Algı- Anlam

Afet öncesi, sırası ve sonrasında bireylerin ve toplumun olayları anlamlandırışları, toplumsal algıların gerek bireysel gerek toplumsal davranışlar üzerindeki etkisini anlamamızda oldukça önemlidir. Örneğin dini inançlar ve kişilerin buna bağlı olarak geliştirdikleri tutumlar, insanların doğal afetleri nasıl algıladıklarını, afet hakkında nasıl bir kabul görme ve baş etme becerisi geliştirdiklerini anlamada önemli ipuçları sunar. Din bir anlamlandırma sistemidir ve siyasi istikrarsızlık, ekonomik kriz ve afet gibi zamanlarda dini atıflar daha çok dile getirilir (22). 1999 Marmara depremi sonrası yapılan bir çalışma dinin afetin anlamlandırılmasında, kayıp ve acılarla baş etme sürecinde olumlu etkilerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır (35). Fakat bazı dini kaygılar, afet zamanı negatif yönlü etkide de

bulunabilmektedir. Kişi'nin (36) 2020 Elâzığ depremi sonrası depremde kadınlarla yaptığı nitel bir çalışmada, başlarını örtme gibi dini kaygıların toplumsal cinsiyet rollerine dair toplumsal algıyla desteklenince kadınların afet anında canını kurtarma noktasında negatif etkisi olduğunu tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların bakım rolleri, güç ve statüden görelî yoksun olma durumları gibi toplumsal cinsiyet rollerine bağlı özellikleri, onların afet riski ile karşı karşıya olma olasılıklarını arttırmaktadır (36,32).

Meydana gelen afetler karşısında oluşan toplumsal algılar çeşitlilik göstermektedir. Örneğin 2021 Antalya-Manavgat yangını sonrası yapılan bir çalışmada yangının müdahale, mücadele, yetersizlik, ihmal ve fırsatçılık kategorilerinde algılandığı sonucu çıkmıştır (8). Bu algılar arasında en çok çalışılan kavram "destek" ve "güven" olmuştur. "Algılanan destek" noktasında bireyler afetler sonrasında devletten destek görmediklerini düşünebilirler. Bu algı, devlete ve yöneticilere karşı kızgınlığı arttırma ve gelecekteki muhtemel ilişkileri olumsuz etkileme olasılığını arttırdığı için önemlidir (37). Bahsedilen "devlete güvenmeme" algısı sürdürülebilir bir afet yönetimi oluştururken büyük bir engeldir. Bu güvensizlik hali sadece toplumdan devlete değil, devletten farklı aktörlere yönelik de gerçekleşir. Afet yönetişimi bireyler, hane halkları, topluluklar, hükümetler, özel sektörler, akademi, sivil toplum, askeri kuruluşlar, bağışçılar, Kızılhaç/Kızılay gibi çok aktörlü bir yapıya sahiptir ve bu aktörler arası güvensizlik büyük sorunlar yaratır. Türkiye'de toplumun devlete karşı güven kırılmasına uğramış olduğu, devletin de toplumun bazı kesimlerine ve sivil toplum kuruluşlarına karşı güvensiz bir tutum içinde olduğu tespiti, afet yönetiminde dikkate alınması gereken bir boyuttur (28). Bir sonraki başlıkta yer alan sivil toplum ve dayanışma kavramları da bu algılarla yakından ilişkili olarak ele alınmalıdır.

1.4.4. Sivil toplum- Dayanışma

Devletten bağımsız, gönüllülük esasına dayalı sivil toplumun gelişimi son yüzyılda iki önemli rolü üstlenmiştir. Sivil toplum kuruluşları ilk olarak modern toplumun yabancılaştırıcı yapısı içerisinde bireylerin sosyalleşebilecekleri, ortak çıkarları etrafında iletişim kurabilecekleri uygun bir ortam sağlamıştır. Bu kurumlar aynı zamanda katılımcı ve çoğulcu demokrasinin gelişiminde de etkili olmuştur (23). "Merkeze" karşı bir alternatif olarak gelişen sivil toplum, dayanışma prensibiyle çalışmakta ve afet gibi durumlarda da önemli bir araç haline gelmektedir. Afetlerin yaşam alanlarında yarattığı yıkım, mekânsal olarak verilmesi gereken mücadeleyi topyekûn bir yaşam ve kurtarma çabasına dönüştürmektedir. Bu süreçte toplumsal dayanışma en üst düzeye çıkmakta ve afet öncesi durumlarda beklenenden çok daha ileri bir toplumsal etkileşim gözlemlenmektedir (12). Hasarları azaltmaya yönelik toplumsal yaklaşımlar insanları edilgen konumdan çıkartıp aktif birer özne haline getirir (38). Dayanışma sayesinde halk kitleleri de mücadelenin içinde yer alır. Böylece afet yönetimine, devlet ve sivil toplum kuruluşları yanında, gönüllüler de dahil olur. Birlik olan yerel halk bilinçlendikçe ve ilgili sivil toplum kuruluşları veya merkezi yönetim tarafından eğitildikçe doğal yıkımların zararlarını azaltmaya yönelik davranışlar geliştirir (23). Afet dönemlerinde toplulukların kapasitelerinin geliştirilmesi, sorunla baş etme stratejilerinin oluşturulması gerekmektedir (24). Bu sayede her aktörün güçlü yanlarını kullanabildiği bir afet yönetimi ortaya çıkabilir.

Dayanışma amacıyla bir araya gelmiş bütün aktörlerin bir araya gelmesi tek başına yeterli değildir, önemli olan iş birliği içerisinde çalışılabilmesidir. 1999 Marmara depreminde olduğu gibi 2023 Kahramanmaraş depreminde de sivil toplum, yerel yönetimler ve devlet bir dayanışma ortaya koymuştur fakat beraber çalışabilme noktasında sorunlar yaşanmıştır. Örneğin ilk depremde sivil toplum örgütlerinin yerel yönetimlerden bağımsız işler yaptıkları, yetki karmaşasının yaşandığı gözlemlenmiştir (23). 2009 yılında kurulan İç İşleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), aktörler arası iş birliğini sağlamak ve yetki karmaşasını sonlandırmak amacıyla kurulmuş, fakat gerçekleştirilen aşırı merkezileşme uygulamada yerel dinamiklerin etkinliğinde azalmaya neden olmuştur (24). Yerel dayanışma dışında, afetler zamanı gerçekleşen uluslararası dayanışmalar da söz konusudur fakat merkezileşen bir yönetim ve algı bu dayanışma türünde sorunlar yaratabilmektedir. Uluslararası yardım doğası itibarıyla iyilik için yapılmakta ve reddedilmesi için de bir sebep yoktur fakat bazı siyasi ve ulusal kaygılar, ülkelerarası politika dinamikleri süreci zorlaştırabilmektedir (39). Örneğin 2021 Antalya Manavgat yangınında yapılan "Help Turkey" başlıklı küresel çağrı, Türkiye'yi ve mevcut iktidarı "aciz gösterdiği" gerekçesiyle bazı kesimlerce eleştirilmiştir (40). Sağlıklı bir afet yönetimi için merkezi ve yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin, uluslararası organizasyonların ve gönüllülerin iş birliği içinde olmasının gerekliliği, gerçekleştirilen bütün çalışmalarda ortak fikir olarak ortaya çıkmaktadır (41).

2. Sonuç ve Öneriler

Toplumsal yapıları ve değişimi merkeze alan sosyolojide, yeni alt araştırma alanlarına, toplumda yaşanan yeni değişimlere paralel olarak her zaman yer olmuştur. 1940'lı ve 50'li yılların savaş ortamında ortaya çıkmaya başlayan afet sosyolojisi alanı, bugün sosyolojide afetlerin yıkıcılığının da yüksek olması sebebiyle önemli bir yerde durmaktadır. 21. yüzyılda afetlerin toplumsallığını artık yadsınamayacağımız gerçeğini her daim bir kenarda tutarak, bu süreçlerin sosyolojik okumalarını yapmak için hem klasik sosyoloji kuramlarına hem de çok katmanlı kavramsal okumalara ihtiyaç vardır. Bu noktada afetlerle ilgili toplumsal okumaların daha da derinleşmeye devam etmesi gerektiği de düşünülmektedir. Ayrıca, "rutin" hayattaki eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin, nasıl afet anı ve afet sonrası süreçte bire bir yansıdığını görmek ve toplumsal hayatı herkes için, her noktada güvenli ve yaşanabilir kılmamızın önemi de afetin toplumsal çözümü sürecinde kritik bir unsur olarak bir kez daha göze çarpmaktadır.

3. Alana Katkı

Afet çalışmaları için teori ve pratik arasındaki dengenin sağlanması önemlidir. Araştırmacılar afetlerde ortaya çıkan pratik sorunları, sosyal bilim teorileri ve örgütsel kriz tepkisi, kriz iletişimi, afetlerde halk sağlığı gibi bakış açıları ile ilişkilendirmeye çalışmalıdır. Alandaki çalışmalar, veriler ve teoriler doğru yöntemlerle ilişkilendirildiğinde ve disiplinler arası şekilde gerçekleştirildiğinde gelişecektir. Covid-19 pandemisi sonrası tüm dünyayla eş zamanlı olarak Türkiye'de de afet sosyolojisine olan ilgi artmıştır. Bu ilgiyle beraber afetlerin sadece yarattıkları hasar ve etkilerin fiziksel boyutlarıyla değil, toplumsal ve siyasal bağlamlarıyla incelenmesi de önem kazanmıştır.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: ŞKÇ, ÇNVD; **Tasarım:** ŞKÇ, ÇNVD; **Denetleme:** ŞKÇ, ÇNVD; **Kaynak ve Fon Sağlama:** Yok; **Malzemeler:** Yok; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Yok; **Analiz/Yorum:** Yok; **Literatür Taraması:** ŞKÇ, ÇNVD; **Makale Yazımı:** ŞKÇ, ÇNVD; **Eleştirel İnceleme:** ŞKÇ, ÇNVD.

Kaynaklar

1. Fritz CE. Disaster. In Merton RK, Nisbet RA, editors. *Contemporary Social Problems*. New York: Harcourt, Brace, and World; 1961. p. 651–694.
2. Ziya O. Mülteci Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 2012; p. 229-240.
3. Bianet. [https://m.bianet.org/bianet/iklim-krizi/261649-2050-ye-kadar-1-2-milyar-insan-iklim-multecisi-olabilir]; 2022.
4. Quarantelli EL. Conceptualizing disasters from a sociological perspective. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*. 1989; 7(3): 243-251.
5. Özügürlü A. Afetler ve kentleşmenin neoliberal dönüşümü. *Mülkiye Dergisi*. 2015; 36(1-274): 149-158.
6. Odabaş ZY. İklim değişikliği ve küresel ısınma: Çevre ve afet sosyolojileri açısından bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2018; 22(3): 1559-1575.
7. İter MS. Kırsal Yoksulluk, Göç ve Afet İlişkisi: Zeytinköy Orman Yangını Örneği. *Afer ve Risk*. 2019; 80-94.
8. Kolukırcık S, Arslan DA, Gökalp Yılmaz FG. Orman yangınlarının toplumsal etkileri ve görünümü: Medya paylaşımlarında 2021 büyük Antalya-Manavgat yangını. *Afer ve Risk Dergisi*. 2022; 5(2): 560-580.
9. Varol N, Gültekin T. Etkin bir göç faktörü: afetler. *AÜDTCF Antropoloji Dergisi*. 2016: 43-51.
10. Stallings RA. Weberian political sociology and sociological disaster studies. *Sociological Forum*. 2022; 17(2): 281-305.
11. Alkin RC. Aftershock: Earthquake In New York filmi üzerine bir afet sosyolojisi incelemesi. *İçtimaiyyat Sosyal Bilimler Dergisi*. 2022; 6(1): 298-311.
12. Gökalp Yılmaz G. Afetlere Sosyolojik Bakış ve Türkiye'de Afet Yazınına Kuramsal Bir Yaklaşım. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2021; 9(1): 194-204.
13. Can İ. Giriş Niyetine-Afet Sosyolojisine Alan Açma Çabası. In Can İ, editor. *Afet sosyolojisi*. Konya: Çizgi kitabevi; 2020. p. 15-39.
14. Alkin RC. Afet Yönetiminde Sivil Toplum: İzmir Depremi Sonrası Müdahale ve İyileştirme Aşamaları Üzerine Bir İnceleme. *Karadeniz Araştırmaları*. 2021; 18(70): p. 313-334.
15. Fischer HW. *Response to disaster: Fact versus fiction and its perpetuation* Lanham: University Press of America; 2003.
16. Peek L, Wachtendorf T, Meyer MA. *Sociology of disasters*. In Caniglia BS, Jorgenson A, Malin SA, Peek L, Pellow D, Huang X, editors. *Handbook of Environmental Sociology. Handbooks of Sociology and Social Research*. Berlin: Springer; 2021. p. 219-241.
17. Quarantelli EL. *Disaster studies: An analysis of the social historical factors affecting the development of research in the area*. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*. 1987; 5(3): 285–310.

18. Gündüz O. Türk sosyolojisinin yeni çalışma mecraları. *Sosyoloji Konferansları*. 2012; 46(2): 75-89.
19. Gavrilis G. *Covering Disasters, Natural or Otherwise: Media, Politics, and the Public Sphere in Post-Earthquake in Turkey*. *New Perspectives on Turkey*. 2001; 24: p. 141- 164.
20. Açıkalin O. Türkiye'ye İlişkin Sosyal Boyutlu Deprem Yazınına Eleştirel Bir Bakış. *Resilience (Direncilik) Dergisi*. ; 2(2): 85-104.
21. Kümbetoğlu B, User İ, Gülfidan Ş, Yazar B, Mozakoğlu M, Çoban M. *Depremden 5 Yıl Sonra Düzce İlinde Değişen Toplumsal, Ekonomik Ve Kişisel Yaşam, TÜBİTAK Hızlı Destek Proje Raporu*. İstanbul: TÜBİTAK Hızlı Destek Proje Raporu; 2007.
22. Bayhan V. *Travmatik kaos ortamında depremi anlamlandırmanın sosyolojik bağlamı*. *Sosyologca*. 2012; 2(3): 341-354.
23. Çalışkan A, Kaya G. *Deprem sonrasındaki toplumsal dayanışma pratiklerinin sosyolojik görünümü: İzmir depremi örneği*. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 2021; 12(32): 1052-1077.
24. Aykotalp A. *Kent, afet ve siyaset: Felaket kapitalizmi, kapasite yoksunluğu ve kent İstanbul*: Efe Akademi Yayınları; 2019.
25. Giddens A, Sutton PW. *Sosyoloji*. 8th ed. İstanbul: Kırmızı Yayınları; 2020.
26. Ercan F. *Su Üzerinden Kapitalizmi Anlamak ve Suyun Tiarileştirilmesine Karşı Mücadelenin Bileşenleri*. *İktisat dergisi*. 2009;(508-509-510): 112-126.
27. Akpolat Y, Kaya G, Çalışkan A, Karaağaç Ş. *İzmir deprem afetinden etkilenenler üzerine sosyolojik bir araştırma: Depremle ilgili toplumsal bilincin analizi*. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. ; 23(2): 723-753.
28. Çakı F. *Afet yönetiminde sivil toplum ve güven algıları*. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. 2020; 6(12): 1-45.
29. Beck U. *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru İstanbul: İthaki Yayınları*; 2019.
30. Göktaş N, İnce C. *Risk, belirsizlik ve korku toplumunda afetler: Covid-19 örneği*. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*. 2022; 10: 66-81.
31. Şengül M. *Türkiye'de depreme karşı kırılabilirlik açısından kentsel yoksulluk ve kamu politikaları*. In Uğurlu Ö, editor. *Kent sosyolojisi çalışmaları*. İstanbul: Örgün Yayınevi; 2010. p. 309-342.
32. Yalçın G. *Doğal Afetlerin Etkilerine ve Afet Risk Yönetimine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış: Türk ve Japon Kadınlarının Duruş Noktasından Doğal Afetler* [master's thesis]. [Ankara]: Hacettepe Üniversitesi; 2020.
33. Hoffman S. *Preparing for disaster: protecting the most vulnerable in emergencies*. *University of California at Davis Law Review*. 2009; 42(5): 1491–547.
34. Varol N, Buluş Kırıkkaya E. *Afetler Karşısında Toplum Direnciliği*. *Direncilik Dergisi*. 2017; 1(1): 1-9.
35. Küçükcan T, Köse A. *Doğal afetler ve din İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*; 2000.
36. Kişi G. *Deprem sosyolojik boyutu: 2020 Elazığ depremlerleriyle yapılan niteliksel bir araştırma* [master's thesis]. [İstanbul]: Maltepe Üniversitesi; 2020.
37. Kasapoğlu A, Ecevit M. *Deprem Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplum Depreme Hazırlıklı Kılma* Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları; 2001.
38. Akbaş E. *Afetler ve Sosyal Politika*. In Can İ. *Afet Sosyolojisi*. İstanbul: Çizgi yayınevi; 2020. p. 331-346.
39. Wang JJ. *Post-disaster cross-nation mutual aid in natural hazards: case analysis from sociology of disaster and disaster politics perspectives*.

Natural Hazards. 2013; 66: 413-438.

40. Orin G. Politik söylemde günah keçisi (scapegoat) motifinin inşası: Orman yangınlarının internet gazetelerine yansımaları. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi. 2022; 37: 108-135.

41. Lindell MK. Disaster studies. Current Sociology Review. 2013; 61(5-6): 797-825.